

Napoleon Bonaparte (15 sierpnia 1769 w Ajaccio na Korsyce - 5 maja 1821 w Longwood na Wyspie Św. Heleny)

*Ten mały wściekły Korsykanin,
hamulców nie miał ani ani,
zagarniał Europę,
w końcu zaliczył wtopę,
dziś czczą go wciąż zapiekli fani.*

(ebs)

Napoléon Bonaparte, wł. Napoleone Buonaparte, Napoleon I - francuski wojskowy, Pierwszy Konsul Republiki Francuskiej 1799-1804, cesarz Francuzów w latach 1804-1815, prezydent (1802-1805) i król Włoch (1805-1814), Suweren Wyspy Elba (11 kwietnia 1814 - 20 marca 1815). Miał 169 cm wzrostu.

Pełny tytuł Napoleona w momencie największej potęgi, w latach 1809-1813 brzmiał: „Napoleon, z łaski Boga i Konstytucji cesarz Francuzów, król Włoch, protektor Związku Reńskiego etc.”

Postać Napoleona wywoływała i nadal wywołuje kontrowersje. Jest uważany z jednej strony za jednego z najwybitniejszych mężów stanu, przywódców, strategów, reformatorów ustroju państwowego i prawa (Kodeks Napoleona, Code pénal), a z drugiej strony - za egotystę, tyrana i agresora.

<https://www.youtube.com/watch?v=pqVn3fTYCj4>

Urodził się 15 sierpnia 1769 w Ajaccio na Korsyce, w niezamożnej rodzinie adwokata pochodzenia szlacheckiego Carla Marii Buonaparte'go i jego żony Letycji. Przodkowie Napoleona przybyli w XVI wieku na Korsykę z Ligurii (zachodnie Włochy). Miał siedmioro rodzeństwa, czterech braci i trzy siostry. 21 lipca 1771 roku został ochrzczony jako katolik, w katedrze Ajaccio.

W styczniu 1779 został zapisany do szkoły religijnej w Autun, gdzie uczył się języka francuskiego. Nie nauczył się jednak poprawnej wymowy francuskiej i mówił z korsykańskim akcentem. Dzięki protekcji gubernatora Korsyki, w maju 1779 został przyjęty do szkoły wojskowej w Brienne-le-Château. Tam zyskał opinię samotnika, który wolał naukę od towarzystwa lepiej niż on sytuowanych kolegów.

Od 1784 kontynuował naukę w l'École Militaire w Paryżu. Po zakończeniu nauki w 1786, ze stopniem podporucznika, został przydzielony do służby w artylerii. Po śmierci ojca, mając 16 lat, zajął się bratem Ludwikiem, który odtąd z nim mieszkał w różnych koszarach i pobierał od niego nauki.

Po wybuchu rewolucji francuskiej od razu opowiedział się po jej stronie. Zgłosił się do korsykańskich powstańców Paolego, ten go jednak nie przyjął, więc przeszedł na stronę francuską. Kiedy Paoli w maju 1793 wywołał antyfrancuskie powstanie rodzina Bonapartych musiała uciekać z wyspy.

W kwietniu 1791 został awansowany na porucznika. W 1793, dzięki poparciu Salicettiego (członka Konwentu, Korsykanina) i Augustina Robespierre'a (brata wszechwładnego Maximiliena) kapitan Buonaparte jako dowódca artylerii, przeforsował swój plan zdobycia zbuntowanego przeciwko Republice i bronionego z morza przez Anglików Tuluzy i za zasługi w trakcie zakończonego sukcesem oblężenia został awansowany najpierw z kapitana na szefa batalionu, a następnie na generała brygady.

Po upadku jakobinów, z którymi był związany, znalazł się chwilowo w więzieniu, a potem przez kilkanaście miesięcy pozostawał bez przydziału. Dopiero lider Dyrektoriatu Paul Barras, który pamiętał Napoleona z okresu oblężenia Tulonu, powołał go do objęcia dowództwa nad oddziałami broniącymi Republiki w czasie rojalistycznego powstania 13 Vendémiaire (5 października 1795). Pozwoliło to Napoleonowi kolejny raz wykazać się skutecznością, przez zastosowanie w walkach ulicznych artylerii.

Po tym wydarzeniu został mianowany dowódcą wojsk wewnętrznych i generałem dywizji.

9 marca 1796, mając 27 lat, poślubił owdowiałą arystokratkę Józefinę de Beauharnais, która po śmierci swojego męża była kochanką Barrasa i kilku innych wpływowych polityków. To wówczas zmienił nazwisko, nadając mu francuską pisownię i wymowę. Kilka dni po ślubie z Józefiną, Napoleon objął dowództwo nad wojskami francuskimi walczącymi z Austriakami na terytorium północnej Italii i spekulowano, że stało się tak dzięki znajomościom Józefiny.

W latach 1796-1797 Napoleon odniósł we Włoszech wielkie sukcesy militarne, pokonał Austriaków oraz Sardyńczyków i narzucił im pokój w Campo Formio w 1797. Pod jego rozkazami służyły Legiony Polskie dowodzone przez generała Jana Henryka Dąbrowskiego.

W polskiej tradycji niepodległościowej i romantycznej, z uwagi na wiązanie z osobą Napoleona w okresie zaborów ogromnych nadziei społeczeństwa polskiego na odzyskanie niepodległości (zobacz: Księstwo Warszawskie), idea napoleońska i uwielbienie dla osoby Napoleona było przejawem patriotyzmu, miłości do ojczyzny i wyrazem poczucia tożsamości narodowej (zobacz: bonapartyzm).

W 1797 trwała wciąż wojna Francji z Monarchią Brytyjską, ostatnim państwem I koalicji antyfrancuskiej, zawiązanej w 1793 przeciwko rewolucji we Francji. By zmusić Wielką Brytanię do zakończenia wojny, Napoleon Bonaparte zaproponował podbicie Indii - perły Korony Brytyjskiej. W tym celu Napoleon ruszył na Egipt, mający być przyszlą bazą wypadową do ataku na Indie. Wyprawa egipska doszła do skutku w maju 1798. Wzięto w niej udział 38 tysięcy marynarzy i żołnierzy oraz 175 uczonych i artystów, którzy mieli badać kulturę i historię Egiptu. Ich zasługą było odkrycie na nowo dla Europy historii starożytnego Egiptu.

Po sukcesach, jakimi było zajęcie Malty i Dolnego Egiptu z Aleksandrią, bitew pod Abukirem i pod piramidami, wojska ekspedycyjne spotykały same niepowodzenia: upiorny klimat, choroby tropikalne, zniszczenie floty francuskiej admirała Bruey'ego 2 sierpnia przez eskadrę angielskich okrętów admirała Nelsona u ujścia Nilu, powstanie ludności w Kairze, ingerencja wojsk tureckich, zajęcie Malty przez Anglików. Ostatecznie Francuzi zmuszeni zostali przez siły turecko-angielskie do kapitulacji w 1801.

Napoleon, nie czekając na ostateczne zakończenie kampanii, powrócił do Francji. Doceniając jego zasługi wojenne, obawiający się o swój los Dyrektoriat mianował go dowódcą wojskowym Paryża. Wykorzystał to i z pomocą wiernych oddziałów i Fouchégo zainicjował 9 listopada (18 brumaire'a) 1799 roku w Saint-Cloud zakończony nazajutrz wojskowy zamach stanu. W jego wyniku Dyrektoriat został obalony, a władza w państwie przeszła w ręce trzech konsuli, z Napoleonem jako pierwszym konsulem. Zgodnie z nową konstytucją roku VIII miał ją sprawować przez dziesięć lat.

Po przejęciu władzy dyktatorskiej we Francji, Napoleon Bonaparte działał bardzo energicznie. Przede wszystkim, starając się o uzyskanie poparcia arystokracji, ogłosił amnestię dla rojalistycznych emigrantów. Mogli oni wracać do kraju, ale zarekwirowanych w trakcie rewolucji majątków im nie zwrócono.

Podobnie, normując stosunki z Kościołem katolickim przez zawarcie w 1801 roku nowego konkordatu, Napoleon zastrzegł w nim nienaruszalność dokonanych rekwizycji i sprzedaży dóbr kościelnych. Poza tym, konkordat był korzystny dla Kościoła: ustalał pensje dla biskupów, wprowadzał religię do szkół państwowych, ułatwiał budowę nowych kościołów, szkół kościelnych itp.

Napoleon wprowadził szereg reform usprawniających funkcjonowanie państwa. Wprowadził także we Francji po raz pierwszy na świecie obowiązek nieodpłatnej nauki w szkołach publicznych dla ludzi obu płci wszystkich stanów. Przyjęcie zasady nominacji sędziów i zaostrzenie walki z rozbojami, fałszerstwami itp. zaowocowało ograniczeniem korupcji i szybkim wzrostem bezpieczeństwa publicznego.

Reforma administracji państwowej, w tym ustanowienie instytucji prefektów w departamentach i merów w gminach, utrzymała się do dziś. Tak samo trwały okazał się Kodeks Cywilny Napoleona z 1804, uznawany przez wielu za jego największy sukces. Ustalał on podstawy ustroju: wolność osobista, równość wobec prawa, laicyzacja, nienaruszalność własności prywatnej. Kodeks ten został przyjęty w wielu państwach, m.in. w Księstwie Warszawskim.

Zreformowanie urzędów skarbowych i wprowadzenie podatków pośrednich od soli, tytoniu i alkoholu przyczyniło się do szybkiej poprawy finansów państwa, co umożliwiło np. wypłatę rent. Poważnym zastrzykiem dla skarbu państwa była sprzedaż w 1803 Stanom Zjednoczonym za 15 milionów dolarów terytorium Luizjany (Zakup Luizjany), w środkowej części Ameryki Północnej.

Napoleon wiedział, że i tak nie zdołałby utrzymać tych rozległych terenów, a zarazem chciał skoncentrować armię na arenie europejskiej. Była to największa transakcja nieruchomościami w dziejach, dzięki której Stany Zjednoczone powiększyły swe terytorium o przeszło dwa miliony kilometrów kwadratowych.

Dla utwierdzenia swej władzy, po ogólnokrajowym plebiscycie Napoleon koronował się 2 grudnia 1804 na cesarza Francuzów. Mszę koronacyjną w katedrze Notre-Dame w Paryżu odprawił papież Pius VII. 26 maja 1805 w katedrze w Mediolanie koronował się na króla Włoch.

Wszystkie te sprawy miały jednakże w okresie rządów Napoleona znaczenie drugorzędne i zdominowane zostały przez szereg wojen, jakie Francja prowadziła prawie bez przerwy od 1800 do 1815 roku. Było ich kilkanaście i brały w nich udział, w zmiennych koalicjach, wszystkie państwa europejskie.

Fronty wojen rozciągały się od Lizbony po Moskwę i od Anglii oraz Szwecji po Italię. Napoleon walczył w Austrii, Hiszpanii oraz w Niemczech, odnosząc wielkie zwycięstwa pod Marengo, Ulm, Austerlitz, Frydlandem, Somosierrą, Wagram, ponosząc jednak klęski na morzu pod Abu Kirem oraz Trafalgarem; pokonał Prusy w bitwach pod Jeną i Auerstedt oraz Rosję w bitwach pod Frydlandem.

W 1812 cesarz postanowił, wobec słabnącego sojuszu z Aleksandrem I i narastającego napięcia międzynarodowego, wypowiedzieć wojnę Imperium Rosyjskiemu. 24 czerwca 1812 Wielka Armia przekroczyła Niemen i rozpoczęła marsz na wschód.

Stoczył tu dwie zwycięskie bitwy - pod Smoleńskiem i Borodino (ponieważ Napoleon miał w tym dniu wysoką gorączkę, przeciw Rosjanom Wielką Armię poprowadził marszałek Ney, za co otrzymał później tytuł „księcia Moskwy”), jednak rosyjski feldmarszałek Michaił Kutuzow kontynuował odwrót, stosując jednocześnie taktykę spalonej ziemi, a Napoleon gnał Wielką Armię dalej na wschód, licząc na rozstrzygające zwycięstwo.

Cesarz miał zamiar przeczekać zimę w zbudowanej w większości z drewna Moskwie, ale stało się to niemożliwe w wyniku wielkiego pożaru miasta wywołanego na rozkaz moskiewskiego generał-gubernatora Fiodora Roztopczyna. Plany Napoleona legły w gruzach. Jego ostatnią nadzieją był szybki pokój. Nie doczekał się tego jednak i po niespełna miesiącu koczowania w Moskwie zarządził odwrót.

Wycofująca się armia była atakowana przez oddziały regularnej armii rosyjskiej, Kozaków i partyzantów, czemu towarzyszył niesprzyjający klimat - mrozy dziesiątkowały wojsko francuskie, które nie było na nie przygotowane. Armia napoleońska straciła w tej kampanii najlepszy materiał ludzki, w tym znaczną liczbę żołnierzy tzw. „starej gwardii”.

W wyniku podbojów i aneksji Francja do 1812 roku powiększyła swe terytorium do 750 tys. km², mając 44 mln mieszkańców. Przyłączone zostały do niej: Belgia, Holandia, prowincje niemieckie nad Morzem Północnym, Prowincje Iliryskie na Bałkanach oraz znaczna część terenów włoskich wzdłuż zachodnich wybrzeży Półwyspu Apenińskiego, po Rzym włącznie. Ponadto w bezpośredniej zależności od Francji znajdowały się królestwa Hiszpanii, Włoch i Neapolu, niemiecki Związek Reński, szwajcarska Republika Helwecka i Księstwo Warszawskie.

Napoleon Bonaparte rozwiódł się z Józefiną, ponieważ nie dała mu potomka i ożenił się z córką pokonanego cesarza austriackiego Franciszka II - Marią Ludwiką z którą miał syna, zwanego później Napoleonem II. Najstarszym synem Napoleona był Karol de Leon.

Po klęsce Francuzów w kampanii moskiewskiej wojna rozgorzała ponownie w 1813 roku na terytoriach niemieckich. Napoleonowi udało się sprowadzić z Francji nową 150-tysięczną armię i początkowo odniósł zwycięstwa w bitwach pod Lützen, Dreznem i Budziszynem. Poniósł jednak klęskę w wielkiej Bitwie Narodów pod Lipskiem, rozegranej w dniach 16-19 października 1813 roku. Bitwa pod Lipskiem była największą bitwą w historii wojen napoleońskich. Poległ w niej m.in. Józef Poniatowski, który był jedynym marszałkiem polskiej narodowości.

Po zdobyciu Paryża przez Sprzymierzonych 31 marca 1814 roku rozpoczęła się rosyjska okupacja miasta. Pod wpływem nalegań marszałków Napoleon abdykował 6 kwietnia, zrzekając się władzy na rzecz syna. Koalicja zawiązana przeciwko Napoleonowi zażądała jednak bezwarunkowej kapitulacji, której Napoleon dokonał 11 kwietnia 1814 roku. Zesłano go na wyspę Elbę, położoną na Morzu Śródziemnym, 20 km od wybrzeża Włoch.

Napoleon uciekł z Elby 26 lutego 1815 i powrócił do Francji 1 marca 1815. Tak rozpoczęło się słynne 100 dni Napoleona, zakończone ostatecznie jego klęską 18 czerwca 1815 w bitwie pod Waterloo na terytorium Belgii (ponad 44 tys. zabitych i rannych po obu stronach, ludzi, koni nikt nie liczył).

<https://www.youtube.com/watch?v=UTj61gE4mug>

Wojny napoleońskie zakończyły się na terenie Belgii w 1815 kapitulacją Francji i internowaniem obalonego Napoleona na Wyspie Świętej Heleny, na południowym Atlantyku. Klęska armii Napoleona przesądzona została na polach bitewnych, ale przyczynili się do niej również sami Francuzi. Zdrada oficerów i żołnierzy, których Napoleon wyniósł dając im tytuły i zaszczyty, przesądziła o klęsce.

W ostatnim okresie panowania Bonapartego dochodziło do spisków i zdrady, przykładem może być tajna współpraca byłego napoleońskiego ministra dyplomacji, księcia Charles'a Talleyranda, z carem Rosji Aleksandrem I.

Na zesłaniu na Wyspie Świętej Heleny Napoleon przebywał sześć lat. Zmarł 5 maja 1821 o godzinie 17:49, w wieku 51 lat. W 1840 roku jego zwłoki przewieziono do Paryża i złożono w sarkofagu, w Kościele Inwalidów.

Przyczyny śmierci Napoleona nie były do końca jasne. Najbardziej powszechne było domniemanie, że cesarz Francuzów został otruty arsenikiem. Badania zakończone w 2007 roku przez międzynarodowy zespół złożony z naukowców ze Stanów Zjednoczonych, Kanady i Szwajcarii wykluczyły jednak tę diagnozę. Ich zdaniem Napoleon cierpiał na zaawansowanego raka żołądka i nawet dzisiejsze nowoczesne metody leczenia nie dałyby mu szans na przeżycie więcej niż roku.

Badacze oparli się na wielu źródłach - nie tylko na wynikach sekcji, ale i na opisach sporządzonych przez jego lekarzy oraz relacjach osób, które towarzyszyły mu w ostatnich miesiącach życia na wyspie. Odkryto dwa wielkie wrzody żołądka, z których jeden przebijał się do wątroby i wszystko wskazuje na to, że nowotworowe zmiany zaatakowały inne narządy. Jedną z przyczyn choroby mogło być prawdopodobnie spożywanie dużej ilości żywności konserwowanej solą i mała liczba świeżych warzyw i owoców w diecie cesarza, spędzającego życie na polach bitewnych. W grę mogą wchodzić również czynniki dziedziczne - ojciec Napoleona, brat Lucjan i siostra Paulina umarli także na raka żołądka.

Odmienną hipotezę postawił Arne Soerensen, emerytowany lekarz z Danii. W maju 2009 roku opublikował on książkę „Nerki Napoleona”, w której dowodzi, że francuski wódz miał problemy z układem moczowym już od trzeciego roku życia, zaś jego choroba miała wpływ na decyzje podejmowane w czasie bitew i ostatecznie doprowadziła do jego przedwczesnej śmierci.

https://www.youtube.com/watch?v=Uklh0i7gl_Q

Mimo wielu kontrowersji, Napoleon jest z pewnością postacią inspirującą całe pokolenia artystów i historyków. Jeśli chodzi o jego matkę, Letycję, Bonaparte całe życie był pełen szacunku i pewnego typowo korsykańskiego pietyzmu dla rodzicielki, jednak zupełnie inaczej przedstawiają się jego stosunki z rodzeństwem. Napoleon nigdy nie miał skrupułów, by całkowicie opanować życie rodzeństwa, traktując ich szorstko i autorytatywnie (wyjątkiem tu może być Paulina Bonaparte, co do której cesarz odnosił się z wielką miłością).

Można by więc sądzić, że Napoleon był władcą i nie znoszącą sprzeciwu osobowością, jednak jednostronna ocena w tym przypadku z całą pewnością jest błędna. Już markiz Armand Caulaincourt wspomina o tym, że Napoleon był "jedynym władcą, którego można było tak otwarcie krytykować". Wydaje się być jasnym, że Napoleon zdawał sobie sprawę z konieczności korzystania z cudzych rad, mimo swojej autorytatywności. Cesarz był z pewnością również osobą cierpliwą - sam posiadał żelazną wytrzymałość na wszelkie trudy i tego samego wymagał od swojego otoczenia.

Przeglądając listę kochanek Napoleona może się wydać oczywistą jego rozwiązłość, należy jednak spojrzeć na niego przez pryzmat jego małżeństwa z Józefiną, które mimo że nieudane, było dla Napoleona bardzo ważne w wielu momentach życia (i ostatecznie to Józefina zaczęła zdradzać jako pierwsza).

Bonaparte nie przywiązywał się do ludzi, z pewnością jednak można wymienić w jego życiu kilka osób, które bez wątplenia były dlań ważne - jak choćby Józefina, Król Rzymu, Maria Walewska, Lannes, Duroc.

Niewątpliwą cechą charakteryzującą Bonapartego była również jego pracowitość i nieprzeciętna inteligencja oraz wyjątkowo wyostrzony zmysł przestrzenny, który stanowił o jego geniuszu militarnym. Jak prawdziwy szachista, Napoleon był wyjątkowo przewidujący, w tym również na wyspie św. Heleny, gdzie z powodzeniem zaczął budować swą legendę. Historia miała pokazać jego zwycięstwo w tym względzie, ostatecznie z serii wielkich zwycięstw "małego kaprała".

<https://www.youtube.com/watch?v=UbkQ9ZFR6nM>

Kodeks Napoleona (Code Napoléon), podstawa systemu prawnego wielu nowożytnych państw, jest najtrwalszym dziełem, jakiego dokonał.

Napoleon we wszystkich państwach, którymi władał, zmienił ruch z lewostronnego (wprowadzonego przez papieża Bonifacego VIII w roku 1300) na prawostronny. Do dziś w tych państwach (także w Polsce) obowiązuje ruch prawostronny.

Na podstawie listów oraz rozkazów, które pisał Napoleon Bonaparte, ustalono, że był leworęczny.

Napoleon Bonaparte był znany z tego, że zażywał tabaki w dużych ilościach i bardzo często.